

Καρλομάγνος και Βυζάντιο

Του **ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΧΡΥΣΟΥ**

Καθηγήτῃ Βυζαντινῆς Ιστορίας
των Πανεπιστημίων Κέρκρον, Διευθυντῃ
Ινστιτούτου Βυζαντινῶν Ερευνῶν / ΕΙΕ

Η ΠΟΡΕΙΑ του Καρόλου από επιτυχία σε επιτυχία στον στρατιωτικό και τον πολιτικό τομέα κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριάντα χρόνων του 8ου αι. ενοχλούσε ασφαλώς πολύ και απασχολούσε το Βυζάντιο. Ιδιαίτερα η κατάλυση του λอมβαρδικού βασιλείου, στο οποίο ανήκαν πλέον και τα βυζαντινά εδάφη της περιοχῆς Πενταπόλεως και Ραβέννας το 774 και η προσθήκη του τίτλου του βασιλέως των Λομβαρδῶν (rex Langobardorum) στον επίσημο τίτλο του Καρόλου ως βασιλιά των Φράγκων (rex Francorum), αλλά και ο ρόλος του προστάτη της Εκκλησίας της Ρώμης, που ο Κάρολος είχε ιδιοποιηθεῖ υπό την πίεση του πάπα Αδριανού Α', αποτελούσαν ενέργειες που ἔθιγαν αισθητά τα συμφέροντα της Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας. Παρά ταῦτα η κυβέρνησή της Κωνσταντινουπόλεως αναγνώριζε ὅτι δεν διέθετε τη δυνατότητα να ανατρέψει την κατάσταση αὐτή και για το λόγο αὐτὸν ακολουθοῦσε μια φιλειρηνική και συμφιλιοτική πολιτική, που οδήγησε στον αρραβῶνα του νεαροῦ αυτοκράτορα Κωνσταντίνου ΣΤ' με την κόρη του Καρόλου Ροτρούνδη (Ερυθρώ) το 781.

Ὡστόσο η κατάσταση αὐτή ἄλλαξε το 786 ἄρδην. Πολιτικά και εκκλησιαστικά ἦταν τα αἴτια που οδήγησαν

► *Ο Πάπας Λέων Γ' και ο Καρλομάγνος προσκυνούν μπροστά στον Άγιο Πέτρο. Ψηφιδωτό, αντίγραφο του 18ου αι. στο Λατεράνο (Ρώμη). Η πρωτότυπη παράσταση κοσμούσε την εκκλησία της Αγίας Σοφίας και φιάχτηκε κατόπιν παραγγελίας του Πάπα με αφορμή τη στέψη του Καρλομάγνου.*

◀ Μικρογραφίες από το «Παγκόσμιο Χρονικό» που φιλοεγνήθηκε στη γερμανική πόλη Gotha το 1270. Αριστερά εξιστορείται η επίθεση και απόπειρα τύφλωσης του Πάπα Λέοντα Γ΄ από τους αντιπάλους του. Κάτω επαναλαμβάνεται η απόπειρα τύφλωσης και απεικονίζεται η φυγή του Πάπα στην αυλή του Καρόλου, όπου έγινε δεκτός με όλες τις τιμές. Δίπλα βλέπουμε τη στέψη του Καρόλου από τον Λέοντα Γ΄ και την αναγόρευσή του σε αυτοκράτορα στην εκκλησία του Αγίου Πέτρου (Ρώμη) κατά τη Θεία Λειτουργία των Χριστουγέννων το έτος 800.

Η αναγόρευση του Καρλομάγνου στη Ρώμη σε αυτοκράτορα αποτέλεσε για τους συγχρόνους του πολιτειακό και εκκλησιαστικό πραξικόπημα

στο ναυάγιο των φιλικών σχέσεων. Αφενός οξύνθηκε ένα πολιτικό πρόβλημα, που είχε μείνει άλυτο, ο έλεγχος του Λομβαρδικού δουκάτου του Βενεβέντου, το οποίο διεκδικούσε ο Κάρολος ως βασιλιάς των Λομβαρδών, ενώ συγχρόνως το διεκδικούσε και η βυζαντινή κυβέρνηση, η οποία άλλωστε φιλοξενούσε ως πολιτικό πρόσφυγα στην Κωνσταντινούπολη τον γιο του τελευταίου Λομβαρδού βασιλιά. Η σύγκρουση ήταν αναπόφευκτη στο στρατιωτικό πεδίο, παρ' όλο ότι αυτή δεν οδήγησε σε οριστική λύση. Παράλληλα, η πολιτική όξυνση έγινε ορατή και στις βυζαντινές κτήσεις στη βορειοανατολική Ιταλία, την οποία φιλοδέχθηκε να προσαρτήσει ο Κάρολος.

Η δεύτερη αιτία ήταν εκκλησιαστική και ίσως βρίσκεται στην αρχή της φάσης επιδείνωσης των σχέσεων. Η αυτοκράτειρα Ειρήνη αποφάσισε να εγκαταλείψει την εικομαχική πολιτική των προκατόχων της και μαζί με τον Πατριάρχη Ταράσιο ζήτησε τη συνεννόηση και τη συνεργασία με τον Πάπα Αδριανό. Φαίνεται ότι στις διαπραγματεύσεις για την προετοιμασία της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου τόσο η αυτοκράτει-

ρα όσο και ο Πάπας άφησαν χωρίς ενημέρωση τον Κάρολο. Αλλωστε κατά την ισχύουσα κανονική παράδοση τις Οικουμενικές Συνόδους τις συγκαλεί ο αυτοκράτορας σε συνεννόηση με τον Πάπα, ο οποίος καλείται να προεδρεύει διά των αντιπροσώπων του. Ωστόσο, η εφαρμογή της συννοδικής αυτής παράδοσης εξόργισε τον βασιλέα των Φράγκων, ο οποίος στηριζόταν σε μια μακραίωνη δυτική παράδοση, σύμφωνα με την οποία ο βασιλέας παίζει καθοριστικό ρόλο στα δογματικά και διοικητικά πράγματα της Εκκλησίας του βασιλείου του. Ιδιαίτερα ο Κάρολος είχε δραστηριοποιηθεί ενεργότατα σε θέματα πίστεως, είχε προσκαλέσει στην αυλή του τους λογιότερους θεολόγους της δυτικής Εκκλησίας και μετείχε στις θεολογικές συζητήσεις με ενθουσιασμό.

Διάλυση του δυναστικού συνοικεσίου

Η σύγκρουση στο πολιτικό και το εκκλησιαστικό πεδίο οδήγησε στη διάλυση του δυναστικού συνοικεσίου και έτσι δημιουργήθηκε ένα καθεστώς οξείας. Μια σειρά από πυκνές διπλωματικές πρεσβείες από τις δυο μεριές φρόντιζαν να μένει ζωντανός ο διάλογος, χωρίς όμως αυτός να κατα-

λήγει σε συμφωνία οριστικής ειρήνης. Μετά την ανατροπή και τύφλωση του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου ΣΤ' από τη μητέρα του, η Ειρήνη, που ήταν ανασφαλής, προσπάθησε το 798 να επιταχύνει τη συμφωνία και φάνηκε περισσότερο συμβιβαστική στις αξιώσεις του Καρόλου, ενώ το περιβάλλον του διακήρυσσε σαρκαστικά ότι ο αυτοκρατορικός θρόνος ήταν κενός, αφού είχε καταληφθεί από μια γυναίκα, πράγμα φυσικά πρωτάκουστο για την εποχή εκείνη. Είναι φυσικό ότι τέθηκε τότε το θέμα ανάληψης της αυτοκρατορικής εξουσίας από τον Κάρολο, που βρισκόταν στο απόγειο της δύναμής του.

Ωστόσο ένα επεισόδιο στη Ρώμη επιτάχυνε τις εξελίξεις. Οι αντίπαλοι του Πάπα Λέοντα Γ' επιχειρήσαν το 799 να τον τυφλώσουν και να τον καθαρέσουν. Ο Λέων γλίτωσε και κατέφυγε στον Κάρολο που τότε βρισκόταν στη Γερμανία, ο οποίος δέχθηκε τον Πάπα με όλες τις τιμές.

Επανεγκατέστησε τον Λέοντα στο θρόνο του, οργάνωσε μια δίκη στη Ρώμη, στην οποία προήδρευσε αυτοπροσώπως, όπου διακρύχτηκε η αθωότητα του Πάπα και καταδικάστηκαν οι αντίπαλοί του. Όλες αυτές οι ενέργειες του Καρόλου βρίσκονταν βέβαια έξω από τις βασιλικές του αρμοδιότητες, αφού ανήκαν στα καθιερωμένα προνόμια του βυ-

ζαντινού αυτοκράτορα. Έτσι, η αναγόρευση του αυτοκράτορα και η στέψη του Καρόλου ήταν για τον ίδιο τον Πάπα, ώστε να αποκτήσει, έστω εκ των υστέρων, κανονικό ένδυμα η αθώωσή του. Την άμεση σύνδεση της στέψης με την αθώωση του Πάπα μνημονεύει και η μόνη βυζαντινή πηγή που αναφέρεται στα γεγονότα αυτά, ο χρονογράφος Θεοφάνης, ο οποίος λέγει καθαρά ότι ο Πάπας με τη στέψη αντάμειψε τον Κάρολο για την αθώωση.

Για την πολιτειακή τάξη της εποχής, την οποία συμμερίζονταν όλοι οι σύγχρονοι με τα γεγονότα, η αναγόρευση και στέψη του Καρόλου ήταν ένα πολιτειακό και εκκλησιαστικό πραξικόπημα, που συντελέστηκε μέσα στην εκκλησία το Αγίου Πέτρου, κατά τη Θεία Λειτουργία των Χριστουγέννων. Πέραν όμως από τον σφετερισμό του τίτλου και την πολιτειακή αρμονία η στέψη του Καρόλου απειλούσε να έχει κρίσιμες πολιτικές συνέπειες. Κατέβαλε λοιπόν η Ειρήνη απεγνωσμένες προσπάθειες να διαγνώσει τις περαιτέρω πολιτικές συνέπειες της στέψης. Θα διεκδικούσε ο Κάρολος την εξουσία επί της οικουμενικής αυτοκρατορίας της πρεσβυτέρας Ρώμης στρεφόμενος πλέον κατά της Κωνσταντινουπόλεως, όπως έκαναν όλοι οι προηγούμενοι σφετεριστές, θα περιοριζόταν να καταλάβει τις υπόλοιπες κτή-

◀ Σελίδα φυλλορίου από τη Δυτική Γαλλία, 830-60. Απεικονίζεται ο βασιλεύς Δαβίδ καθιστός σε θρόνο με τη λύρα στο αριστερό χέρι. Μικροτά τον μουσικός παίζει τη σύριγγα τον Πάνα.

σεις των Βυζαντινών στην Ιταλία, ή θα περιοριζόταν στο βασίλειό του, διακοσμώντας απλώς τη θέση του με τον αυτοκρατορικό τίτλο; Οι διεργασίες στη σκέψη του Καρόλου, ο οποίος φαίνεται πως δεν είχε από την αρχή σαφείς στόχους και οι διπλωματικές διαπραγματεύσεις με το Βυζάντιο κράτησαν δώδεκα χρόνια και πέρασαν από διάφορες φάσεις.

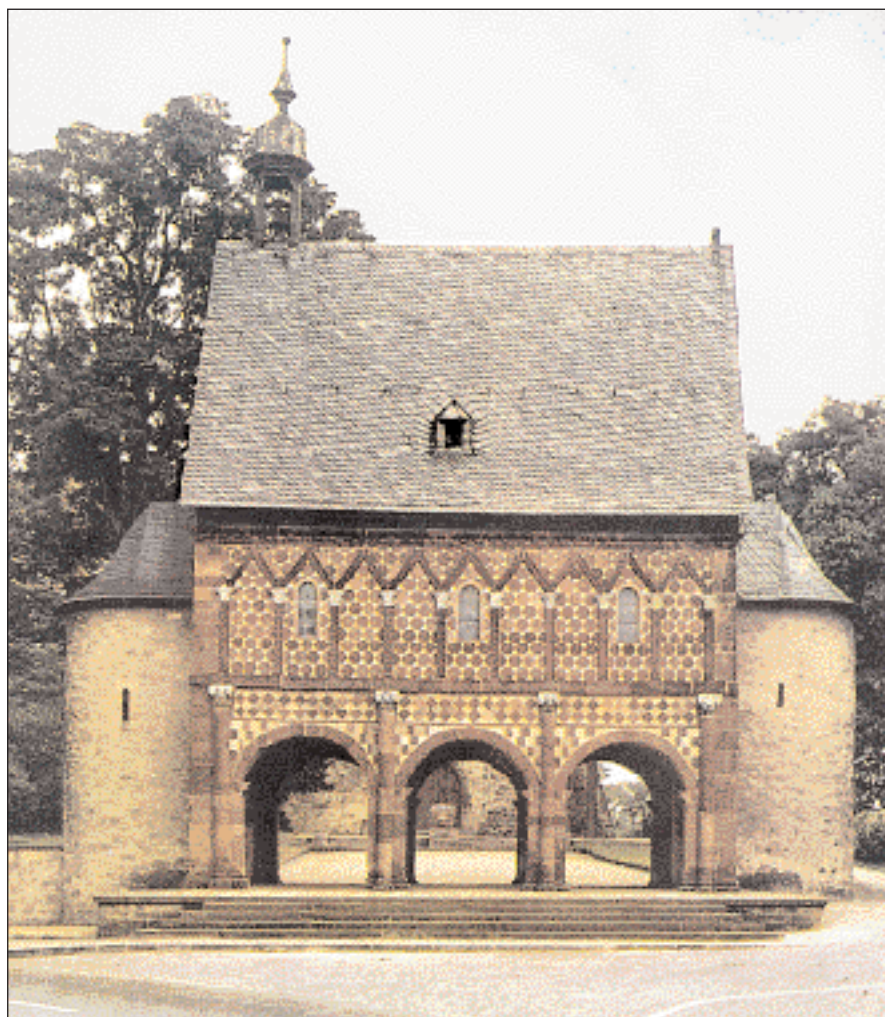
Για το 802 οι πηγές αναφέρουν πρόταση του Καρόλου να συνάψει γάμο με την Ειρήνη με στόχο να ενωθεί η Ανατολή με τη Δύση («ενώσαι τα εώα και τα εσπέρια»). Η ιστορικότητα της πρότασης αυτής αμφισβητείται από πολλούς νεότερους ιστορικούς, αλλά στο θέμα αυτό δεν μπορούμε να ειμαστε κατηγορηματικοί. Ο Κάρολος ήταν τότε 59 ετών και έχαιρε άκρας υγείας, μόλις είχε χηρέψει από την τέταρτη γυναίκα του και στα επόμενα χρόνια της ζωής του είναι γνωστό ότι είχε τρεις τουλάχιστον παλλακίδες από τις οποίες απέκτησε παιδιά. Για

τον Κάρολο λοιπόν ο γάμος δεν ήταν κάτι το αδιανόητο. Η Ειρήνη ήταν τότε 49 ετών, αλλά μετά τη χηρεία της το 780 περιβαλλόταν, όσο ξέρουμε, μόνον από ευνούχους. Όπως και αν έχει το θέμα της πρότασης «γαμικού συναλλαγίου», το βέβαιον είναι ότι όταν το σχέδιο αυτό έγινε γνωστό στην Κωνσταντινούπολη –έστω και ως διάδοση– οι αυλικοί της Ειρήνης έσπευσαν να το ματαιώσουν ανατρέποντάς την από τον θρόνο. Προφανώς υπήρχαν φόβοι ότι οποιοσδήποτε διακανονισμός και αν γινόταν για την «ένωση» της Ανατολής και της Δύσης θα κυριαρχούσε ο δυναμικός Κάρολος.

Συμφωνία ειρήνης

Υστερα από πολλές διαπραγματεύσεις με τους διαδόχους της Ειρήνης, η συμφωνία ειρήνης υπογράφηκε το 812. Το Φραγκικό Χρονικό περιγράφει ως εξής την τελετή υπογραφής της συμφωνίας: «Στο Ααχεν, όπου πήγαν στον αυτοκράτορα (Κάρολο), οι Βυζαντινοί πρέσβεις έλαβαν από αυτόν το έγγραφο της συνθήκης μέσα στην εκκλησία, τον επευφήμησαν κατά το τυπικό τους, δηλαδή στην ελληνική γλώσσα με αντίφωνα και τον αναγόρευσαν ως βασιλέα (δηλαδή αυτοκράτορα) και imperatorem». Πίσω από την απλή αυτή περιγραφή κρύβεται το περιεχόμενο μιας περίπλοκης συμφωνίας. Οι Βυζαντινοί θα αναγνώριζαν τον αυτοκρατορικό τίτλο, το *nomen imperatoris* του Καρόλου, αλλά με ισχύ μόνο μέσα στην επικράτεια του φραγκικού βασιλείου, ενώ αντίθετα ο τίτλος του Βυζαντινού αυτοκράτορα θα ήταν «βασιλεύς Ρωμαίων», δηλαδή θα κάλυπτε όλη την οικουμενική ισχύ του αξιώματος, το οποίο, με την έννοια αυτή παρέμενε μοναδικό. Ο περιορισμός του τίτλου μέσα στη φραγκική επικράτεια είχε την πολιτική συνέπεια ο Κάρολος να παραιτηθεί από τυχόν επεκτατικές βλέψεις σε βάρος των Βυζαντινών. Λυδία λίθος του περιορισμού αυτού αναδεικνυόταν η περιοχή της βορειοανατολικής Ιταλίας (Βενετία, Ιστρία και δαλματικές ακτές), που παρέμεναν βυζαντινές κτήσεις, ενώ οριζόταν ως νότιο σύνορο των δύο αυτοκρατοριών στην Ιταλία η παραμεθόριος μεταξύ του δουκάτου του Βενεβέντου και της βυζαντινής νότιας Ιταλίας.

Οι Βυζαντινοί έμαθαν πολλά από τη μακρά προστριβή τους με τους Φράγκους. Ο βιογράφος του Καρόλου Εγινάρδος γράφει ότι οι Βυζαντινοί είχαν συντάξει ένα γνωμικό, με το οποίο εξέφραζαν τα αισθήματά τους προς τους κατακτητές της Ευρώπης, το οποίο και παραθέτει στα ελληνικά μέσα στο λατινικό του κείμενο: TON ΦΡΑΝΚΟΝ Φ΄ΙΛΟΝ ΄ΕΧΙΣ, ΓΙΤΟΝΑ ΟΥΚ ΄ΕΧΕΙΣ. Δηλαδή, τον Φράγκο μπορείς να τον έχεις φίλο, αλλά καλύτερα να μην τον έχεις γείτονα! ❗

► Η πύλη του μοναστηριού του Lorsch (στο έδαφος της σημερινής Γερμανίας). Το μοναστήρι, κτίσμα των 8ου αι., επωφελήθηκε ιδιαίτερα από τις δωρεές του Καρλομάγνου. Εκεί εικονογραφήθηκε το ομώνυμο εναγγελιστάριο, σημαντικό και χαρακτηριστικό δείγμα της καρολίγγειας αναγέννησης στα γράμματα και τις τέχνες.